

Torsdag med THORS

6.12.84

HAR NI PIPPI på språkvård? I så fall är ni säkert trogen läsare av professor Thors spalt och kan i dag ta del av bl.a. en fråga och ett svar ang. ordet PIPPI.

Varifrån kommer det bekanta uttrycket "Gå där med sin tvättade hals"?

Det hänger samman med en historia om en pojke som hade tvättat sig om halsen i tron att han skulle bli bortbjuden, och när han sedan inte blev bjuden så "gick han där med sin tvättade hals".

Så står det i Pelle Holms "Bevingade ord".

Det kända uttrycket "litet grand" (lite grann) innehåller ett uttryck "ett smul" för smula. Man kan tänka på ett ställe i evangelierna (Matt. 7:3 och Lukas 6:41) "se grandet i sin broders öga, men inte bjälken i sitt eget". Vi känner till uttrycket också här i Finland, också "lite grand".

En tredje frågande undrar, om det heter Tjeckoslovakien eller Tjeckoslovakiet?

I Finland hör man enbart formen på -ien med betoning på -vak-. I Sverige däremot breder formen på -iet ut sig, vilket beror på tyskt inflytande genom den tyska formen die Tschechoslowakei. Enligt samma

mönster heter det ju die Türkei, på svenska Turkiet.

Mycket ofta är de tyska landsbeteckningarna på -ien lika på svenska, t.ex. Spanien och Bulgarien. Men ett viktigt undantag är det tyska Argentinien, som är Argentina på svenska.

Samme frågande har lagt märke till en skylt i en bank som vill öka sina kunders integritetsskydd: "Var hänsynsfull, var och ens bankärende är ju en privat sak". Frågan lyder: "Borde det inte vara 'vars och ens'."

Jag instämmer helt. Det bör vara vars och ens, så att bägge lederna var och en får genitivändelsen -s. På samma sätt säger man t.ex. "vars och ens ensak".

Samme frågare undrar vad pippi är i slanguttrycket "ha pippi på något".

Det finns flera ord pippi, t.ex. det ofta förekommande ord, som betyder "liten fågel". Samma ord förekommer också i danskan (pip) och i tyskan (Piepchen). Uttrycket "ha pippi på något" betyder ju "vara passionerat intresserad av eller syssla med något" t.ex. "ha pippi på att spela schack, på att samla frimärken". En förklaring på detta ord pippi kunde möjligen vara det danska pip "delirium, galenskap, token".

Ett välkänt slangord är vårt pipi (pippig) om någon som är sjuk eller om något som gör ont. Det kan vara en bygdemålsartad förvrängning av det finska kipeä.

Carl-Eric Thors

Torsdag med THORS

13.12.84

VITTERHET och PERMAFROST är på tapeten i språkspalten i dag – och finns det andra begrepp ni önskar få kommenterade går det bra att skriva till prof. Thors under adress Hufvudstadsbladets redaktion, Mannerheimvägen 18, 00100 Helsingfors.

En frågeställare undrar vad orden vitter och vitterhet betyder.

De här orden är avläggare till den stora indoeuropeiska ordfamiljen kring verbet veta, som behandlades tidigare denna höst.

Vitter och vitterhet har två huvudbetydelser. I den ena betydelsen är vitter "skönlitterär" och vitterhet "skönlitteratur". Man talar t.ex. om "vittra alster".

Den andra betydelsen av vitter är "bokälskande, beläst". Vitterhet är därför också "beläsenhet".

I Sverige verkar ju den av Gustav III instiftade Vitter-

hetsakademien, vars mål är att främja alla humanistiska vetenskaper.

Samme frågare undrar vad permafrost är.

Permafrost är en rätt ny term – vi hittar inte ordet i Svenska Akademiens ordbok, band 20, från år 1954 – och den har inlånats från engelskan (det engelska ordet ser lika ut).

Permafrost betecknar "Sibiriens eviga tjäle". Leden permafrost är dock inte bildad enligt den sibiriska staden Perm (som gett namn åt den geologiska tidsperioden permtiden), utan däri bör man se samma innehåll som i vårt adjektiv permanent, som är bildat av det latinska verbet permanere "bibehållas".

Hur översätts det finska ordet jyrnsijä till svenska, frågar en annan läsare.

Det intressanta med det finska jyrnsijä är att det har två helt skilda betydelser. Det betecknar dels däggdjursgruppen gnagare och dels ett yrke, fräsarens.

En tredje frågeställare har lagt märke till det felaktiga ordet "strandbanan" i en text om våra järnvägar. Som bekant talar vi ju om kustbanan.

Carl-Eric Thors